

ТИМЧАСОВА СПЕЦІАЛЬНА КОМІСІЯ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

з питань захисту майнових та немайнових прав
внутрішньо переміщених та інших осіб, постраждалих
внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти
України

вул. М. Грушевського, 5, м. Київ, 01008, www.rada.gov.ua

24 липня 2024 року

Р І Ш Е Н Н Я

Про реалізацію права на освіту внутрішньо переміщених осіб та українських дітей і молоді, які перебувають та тимчасово окупованих територіях України

Право на освіту є одним з основних соціально-культурних прав людини, яке має на меті забезпечення рівності та сприяння розвитку людського потенціалу. Стаття 53 Конституції України визначає, що *«кожен має право на освіту. Повна загальна середня освіта є обов'язковою. Держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах; розвиток дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої і післядипломної освіти, різних форм навчання; надання державних стипендій та пільг учням і студентам.»*

Доступ до освіти регламентується законами України “Про освіту”, “Про дошкільну освіту”, “Про повну загальну середню освіту”, “Про позашкільну освіту”, “Про професійно-технічну освіту”, “Про вищу освіту”.

Статтею 6 Закону України “Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб” визначено, що взята на облік внутрішньо переміщена особа (далі - ВПО) має право на продовження здобуття певного освітнього рівня на території інших регіонів України за рахунок коштів державного бюджету або інших джерел фінансування.

Закон України “Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України”, в свою чергу, визначає, що громадяни України, які проживали на тимчасово окупованій території (далі - ТОТ), мають право на здобуття або продовження здобуття освіти певного рівня у порядку, визначеному законодавством, на території інших регіонів України за рахунок коштів державного та/або місцевого бюджету з наданням місця в гуртожитку на час навчання, та мають право на визнання результатів навчання, здобутих на таких територіях.

Таким чином, забезпечення доступу до освіти постраждалого населення визначається окремим пріоритетом держави та, відповідно, має бути фокусом діяльності органів виконавчої влади та місцевого самоврядування.

Повномасштабне військове вторгнення рф в Україну має значний негативний вплив на організацію освітнього процесу через руйнування закладів освіти, переміщення здобувачів освіти та працівників закладів освіти, нестачу ресурсів та вимушене дистанційне навчання.

Міністерство освіти науки України (далі – МОН) листом від 22.07.2024 № 1/12972-24 повідомило, що за оперативними даними департаментів (управлінь) освіти і науки обласних, Київської міської державних (військових) адміністрацій станом на кінець 2023/2024 н. р. надають освітні послуги у звичному режимі (очно) – 7 361 заклад загальної середньої освіти (далі – ЗЗСО), дистанційно – 2 412, змішано – 2 819; перебувають на ТОТ – 930 ЗЗСО, з них здійснюють освітній процес – 356 ЗЗСО; надають освітні послуги ВПО – 8 986 ЗЗСО.

У ЗЗСО поєднання різних форм здобуття освіти спричиняє функціонування класів, в яких частина учнів навчається за очною формою, а інша частина (здобувачі освіти, що перебувають за кордоном чи в Україні не за місцем розташування школи) – дистанційно.

Така організація освітнього процесу вимагає від учителів працювати з різними категоріями учнів без урахування особливостей індивідуального формату навчання, адаптованого до кожної дитини, педагогічні працівники змушені опановувати та запроваджувати нові підходи до організації освітнього процесу, що, своєю чергою, неминуче призводить до збільшення безоплатного навантаження на педагогічного працівника. Додатково виникає потреба щодо технічного забезпечення навчання, яке поєднує в собі очну та дистанційну форми здобуття освіти.

З метою забезпечення єдності державної політики щодо здобуття повної загальної середньої освіти дітьми, які перебувають в Україні, у тому числі на ТОТ, або за її межами внаслідок повномасштабного вторгнення рф, забезпечення рівного доступу до освіти та створення умов для утримання учнів і педагогів у сфері впливу української системи освіти МОН було видано та спрямовано на державну реєстрацію наказ від 13.06.2024 № 850 «Про затвердження Порядку та умов здобуття загальної середньої освіти в комунальних закладах загальної середньої освіти в умовах воєнного стану в Україні» (далі – Наказ № 850). Ним серед іншого передбачалося, що здобуття освіти дитини з числа ВПО, які проживають у населених пунктах з очною формою навчання, має відбуватись в очній або змішаній формі за місцем її фактичного проживання.

Така позиція викликала негативну реакцію з боку громадськості, народних депутатів, освітянської спільноти, обласних адміністрацій та громад, які зазнали негативних наслідків збройної агресії рф проти України. Занепокоєння було спричинене можливим звільненням значної кількості освітян внаслідок скорочення мережі освітніх закладів із-за недостатньої кількості учнів, можливої втрати доступу дітей, які проживають на ТОТ до української освіти та, як наслідок, зв'язку з ними, а також ймовірних порушень законодавства України в частині свободи вибору видів, форм і темпу здобуття освіти, освітньої програми, закладу освіти, інших суб'єктів освітньої діяльності.

У зв'язку із негативною реакцією суспільства МОН вживаються заходи щодо забезпечення доступу до здобуття якісної освіти кожною дитиною на базі утвореної робочої групи.

За даними статистичної звітності кількість учнів з числа ВПО становила на початок 2021/ 2022 н.р. – 52 308 осіб, у 2022/2023 н.р. – 167 301 осіб, у 2023/2024 н.р. – 201 411 осіб.

Станом на початок 2024 року кількість учнів з числа ВПО складала близько 290 тис. осіб, з яких продовжували онлайн-навчання в ЗЗСО за попереднім місцем проживання близько 120 тис. осіб.

Станом на 01.06.2024 року на ТОТ перебувають 54 119 учнів, що отримують освітні послуги в ЗЗСО.

При організації освітнього процесу дітей з ТОТ найважливішою умовою є питання безпеки цих дітей. Для учнів, які перебувають на ТОТ, передбачена дистанційна форма здобуття освіти або одна із індивідуальних форм здобуття освіти (сімейна, екстернатна).

Внаслідок воєнних дій, вимушеного переміщення значна кількість учасників освітнього процесу отримали психологічні травми різного ступеня та потребують постійної психологічної підтримки та допомоги.

У 2023/2024 навчальному році загальна кількість звернень до працівників психологічної служби становила 5 612 328 звернень, з них: 1 919 937 звернень батьків здобувачів освіти, 1 709 847 звернень педагогічних працівників, 1 573 146 звернень здобувачів освіти, та 409 398 звернень інших зацікавлених осіб.

На засіданні Тимчасової спеціальної комісії Верховної Ради України з питань захисту майнових та немайнових прав внутрішньо переміщених та інших осіб, постраждалих внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України (далі – Комісія) МОН відзначив необхідність збереження також фокусу на онлайн-освіті, в т.ч. через створення професійних онлайн шкіл на основі тих, які мають найбільший успіх в реалізації онлайн освіти, із забезпеченням їх відповідними технічними інструментами.

На освітній платформі «*Всеукраїнська школа онлайн*» (<https://lms.e-school.net.ua/>) розміщено відеоуроки та інші інтерактивні матеріали, що забезпечують доступ до шкільної освіти учнів за державними стандартами України. Водночас, окремої уваги потребує її подальший розвиток із терміновим наповненням матеріалами для здобуття освіти по усім навчальним програмам, темам, предметам та по усім класам.

Для забезпечення доступу до освіти дітей з ТОТ у 2016 році було створено освітні центри «Крим-Україна» та «Донбас-Україна». Вступ через них здійснюється без здачі зовнішнього незалежного оцінювання/національного мультипредметного тесту, на підставі освітньої декларації і вступних іспитів. З 2020 року можливість вступу було забезпечено до будь-якого закладу вищої освіти, а не лише переміщених.

За даними МОН у 2016 році з ТОТ Донецької та Луганської областей, Автономної Республіки Крим та м. Севастополь вступило 1008 осіб, у 2017 р. – 1550, у 2018 р. – 1776, у 2019 р. – 1865, у 2020 р. – 2026, у 2021 р. – 2083. У 2022 р. з усіх ТОТ вступило 7018 дітей, у 2023 р. - 6516. На жаль, кількість вступників з ТОТ становить лише 1,7% загальної кількості здобувачів освіти зарахованих на освітній рівень «бакалавр» у 2023 році, що потребує подальших заходів реагування з боку держави.

Досі не вистачає якісного та доступного інформування про порядок вступу до закладів вищої освіти (далі – ЗВО) дітей з ТОТ, що підтверджується опитуванням студентів з ТОТ, а також моніторинговими візитами до освітніх центрів «Крим-

Україна» та «Донбас-Україна» представників Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини спільно з Центром громадянської просвіти «Альменда».

Вступники з ТОТ надалі мають труднощі з виїздом на підконтрольну Україні територію та потребують тривалішого часу на оформлення документів державного зразка.

У 2022 році було запроваджено можливість вступу шляхом проходження дистанційної співбесіди або творчого конкурсу, проте *Порядок прийому для здобуття вищої, фахової передвищої та професійної (професійно-технічної) освіти осіб, які проживають на територіях, де неможливо забезпечити виконання стандартів освіти України та/або стабільний освітній процес*, затверджений наказом МОН від 01.03.2021 №271, передбачає обов'язкове подання оригіналів документів (крім сертифікатів зовнішнього незалежного оцінювання) до приймальної комісії впродовж 3 місяців після початку навчання з подальшим відрахуванням відповідного студента у разі невиконання цієї вимоги.

Законом України «Про внесення змін до Закону України "Про вищу освіту" щодо особливостей вступу до закладів вищої освіти осіб з тимчасово окупованих територій Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, Донецької та Луганської областей» було передбачено право на безоплатне навчання зі стипендіальним забезпеченням (у розмірі 3 прожиткових мінімумів для працездатних осіб) на підготовчих курсах ЗВО. У 2021 році Мінреінтеграції започатковано таку програму підготовчих курсів, водночас вже третій рік поспіль підготовчі курси не проводяться, а видатки на реалізацію бюджетної програми перерозподіляються на інші програми, що є неприйнятним.

Відновлення освіти на деокупованих територіях є одним із найважливіших завдань, які стоять перед Україною. Це не просто питання відбудови зруйнованих будівель, але й забезпечення якісної та доступної освіти, яка відповідатиме потребам сучасного світу, адже успішне відновлення освіти стане ключовим фактором у відбудові України та створенні кращого майбутнього для її людей. МОН розроблено проєкт розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції відновлення освіти на деокупованих територіях та затвердження плану заходів щодо її реалізації», що містить ключові заходи з відновлення української системи освіти на деокупованих територіях, створення безпечного освітнього середовища, забезпечення українського освітнього процесу, а також план заходів з реалізації цієї Концепції.

На засіданні Комісії, серед іншого, було також відзначено за доцільне забезпечення безперервності освітнього процесу, відновлення освіти в максимально короткі строки після деокупації територій, посилення МОН для забезпечення реалізації права на освіту постраждалих, надання психологічної допомоги та адаптації для підтримки учнівства та учительства, яке зазнало наслідків збройної агресії РФ проти України, тощо.

За результатами розгляду зазначеного питання Комісія **в и р і ш и л а**:

1. Інформацію Міністерства освіти і науки взяти до відома.

2. Визнати положення наказу Міністерства освіти і науки України від 13.06.2024 року №850 *«Про затвердження Порядку та умов здобуття загальної середньої освіти в комунальних закладах загальної середньої освіти в умовах воєнного стану в Україні»* в цілому неприйнятними та наголосити на необхідності проведення в обов'язковому порядку консультацій з громадськістю, експертним середовищем, органами місцевого самоврядування, освітянами, іншими заінтересованими особами проектів нормативно-правових актів, які стосуються конституційних прав, свобод, обов'язків та життєвих інтересів громадян.

3. Запропонувати Прем'єр-міністру України вжити заходів щодо:

3.1) термінового наповнення веб-платформи дистанційного навчання «Всеукраїнська школа онлайн» відеоуроками та іншими інтерактивними матеріалами для здобуття освіти по усім навчальним програмам, темам, предметам та по усім класам;

3.2) забезпечення безперервності освітнього процесу на тимчасово окупованих територіях України відповідно до українських стандартів, а також відновлення української системи освіти на деокупованих територіях та реінтеграції учасників освітнього процесу;

3.3) посилення Міністерства освіти і науки України для забезпечення реалізації права на освіту постраждалих внаслідок збройної агресії рф проти України дітей, зокрема внутрішньо переміщених осіб, дітей та молоді, які проживають на тимчасово окупованих територіях, деокупованих територіях.

4. Звернутись до Міністерства освіти і науки України щодо інтенсифікації роботи з прийому на навчання для здобуття вищої/фахової передвищої освіти дітей та молоді з тимчасово окупованих територій, зокрема, в частині:

4.1) забезпечення своєчасного (не пізніше ніж до 01 січня року вступу) щорічного затвердження Порядків прийому на навчання для здобуття вищої/фахової передвищої освіти для можливості впровадження ефективної комунікаційної кампанії, а також передбачити збільшення терміну подання до приймальної комісії закладу вищої/фахової передвищої освіти оригіналів документів (крім сертифікатів зовнішнього незалежного оцінювання) у зв'язку з відсутністю прямого і безпечного транспортного сполучення з тимчасово окупованими територіями України та тривалих строків оформлення документів, необхідних для вступу;

4.2) проведення комплексної всеукраїнської інформаційної кампанії про порядок вступу дітей з тимчасово окупованих територій;

4.3) забезпечення матеріально-технічної, методологічної, інформаційної підтримки освітніх центрів «Крим-Україна» та «Донбас-Україна», а також надання координаційної підтримки для оперативного розв'язання проблемних питань, що виникають в освітніх центрах під час вступної кампанії.

5. Запропонувати Міністерству освіти і науки України посилити роботу щодо забезпечення здобуття загальної середньої освіти учнівства з числа внутрішньо переміщених осіб та дітей, місцем проживання яких є тимчасово окуповані території, в тому числі шляхом:

5.1) визнання результатів навчання та періодів навчання на тимчасово окупованих територіях з метою створення належних умов для продовження здобуття освіти відповідного рівня або отримання відповідного документа про освіту встановленого зразка в українській системі освіти, що передбачено статтею 40-1 Закону України “Про освіту”;

5.2) організації освітнього процесу у різних доступних формах відповідно до потреб та вибору учня (його батьків), в тому числі через дистанційне навчання, дистанційне навчання за українознавчим компонентом, за індивідуальною формою тощо;

5.3) розроблення та забезпечення поширення методичних та навчальних матеріалів, в т.ч. для первинного онлайн діагностичного тестування, онлайн-уроків за всіма класами та предметами з урахування особливостей здобуття освіти дітьми на тимчасово окупованих територіях, зокрема тих, які перебувають під окупацією починаючи з 2014 року;

5.4) надання психологічної допомоги та адаптації для підтримки учнівства та учительства, яке зазнало наслідків збройної агресії рф проти України;

5.5) залучення освітян закладів загальної середньої освіти, які були переміщеними внаслідок тимчасової окупації, до забезпечення здобуття освіти дітьми з тимчасово окупованих територій в обраних ними формах.

6. Звернутись до Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України з ініціативою щодо організації та проведення безоплатного навчання для молоді з тимчасово окупованих територій України зі стипендіальним забезпеченням на підготовчих курсах закладів вищої освіти з подальшим продовженням навчання у цьому закладі.

7. Запропонувати Міністерству освіти і науки України спільно з Міністерством внутрішніх справ України розробити рекомендації щодо забезпечення безпечної організації офлайн-навчання, в тому числі логістики, та спрямувати ці рекомендації до обласних військових адміністрацій.

8. Рішення Комісії надіслати Прем'єр-міністру України, Віце-прем'єр-міністру – Міністру з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України, Міністру освіти і науки України.

Голова Комісії

П. Фролов

Секретар Комісії

С. Вельможний

